

POLITIK

Adel – eller styre för, av och med folket?

Av Per Heister

Principiella och djupare diskussioner om demokratis förutsättningar och om reglerna för hur rikets styres bör ständigt förass. Anders Isakssons nya bok är viktig just därför.

PRINCIPIELLA och djupare diskussioner om demokratis förutsättningar och reglerna för hur rikets styres bör ständigt diskuteras. Anders Isakssons nya bok är viktig just därför.

Den som väntar sig skvaller om ledande politiker, om vem som är släkt med vem och som har ihop det blir besviken på Anders Isakssons nya bok om den politiska adeln. Presentationen i våra kvällstidningar gav intrycket att det fanns en del skvaller för politiska junkies och eftersom Isaksson har bra koll, framför allt på regeringspartiet, verkade det i sig lovande.

Anders Isaksson har i flera decennier gjort en viktig insats genom att studera relationerna mellan ledande makthavare i landet. Det har varit viktiga granskningar, inte för att det är skamligt att två personer som har sammanfallande intressen finner varandra eller att den som är uppvuxen i en familj med starkt samhällsengagemang i sin tur växer upp till ett sådant engagemang utan för att det måste vara synligt, belysas. Innan Isaksson började med sina granskningar spelades personernas roll ned till förmån för de stora idéerna. Hans granskningar har gjort journalistiken på det här området bättre. Granskningen av politiken är fortfarande ofta alltför dålig men den har blivit mer allsidig när också

människorna bakom händelserna och deras bevekelsegrunder uppmärksammas. Också framväxten av den statsvetenskapliga/ekonomiska disciplin som kallas public choice har spelat en roll för denna bättre belysning men Isaksson har antagligen nått längre in i gemen mans medvetande i Sverige än Gordon Tullock och James Buchanan..

Den nya boken tar flera steg längre och går djupare i de problem som följer av att politiken professionaliseras och att politik blir ett jobb som andra. Liksom säkert flertalet reflekterande personer med insikt i politiken delar jag Isakssons bekymmer. De alltfler heltidspolitikererna kräver trygghet och framförhållning som gör att valen snart inte har någon betydelse för vem som sitter vid maktens grytor. Och de som sitter där blir delar av ett kompisgäng som skaffar sig egna värderingar och lojaliteter på samma sätt som alla andra yrkesgrupper. Konsekvenserna blir bara så mycket värre eftersom de har så mycket större inflytande över vår vardag än Ericssons vd eller Volvos styrelseordförande. (Om detta skrev jag i SvT 1-2001)

Isaksson beskriver hur denna politiska klass växer fram och träder in i den roll som adeln en gång hade. Ämbetena ärvs. Sonen tar över pappas jobb på samma sätt som förr på godset eller gården. De folkvalda spelar allt mindre roll och

får allt mindre kontakt med folket.

Riksdagen har blivit en återvändsgränd som saknar makt. Ledamöterna i regeringen hämtas inte från riksdagen utan från den nya politiska adeln. En Bodström, Sahlin eller Lejon hamnar i regeringen för att de vuxit upp i närheten av partiets centrum, inte för att de vunnit folkets förtroende. Perssons polare, som han kan lita på, är en viktigare krets för rekrytering av statsråd och ambassadörer än riksdagen och utrikesdepartementet.

En ordförande i moderata ungdomsförbundet förklarade för tiotalet år sedan att det gav mer inflytande att tjäna honom än att vara aktiv medlem i MUF. Och så är det kanske. Men det är naturligtvis inte bra.

Isaksson är pessimistisk i den meningen att han inte tror att man kan rulla tillbaka utvecklingen, få heltidspolitikererna att åter bli fritidssengagerade, få grundläggande principer som ansvar och maktfördelning att åter stå högt.

Och visst kan man dela oron för att de grundläggande principerna inte längre har någon betydelse.

För en tid sedan meddelade statsministern att han vill ändra reglerna som ger generaldirektörer lön utan att arbeta, om de flyttats från sin tjänst. Till min stora förvåning framfördes denna revolutionerande men populistiska åsikt utan någon enda synbar protest. Visst kan man tycka att den aktuella avsatta generaldirektören på Jordbruksverket borde ta något av de jobb som erbjuds henne. Och självklart belyser hennes öde hur Perssons regering missbrukar utnämningmakten att belöna kompisar snarare än kompetens.

Men statsministerns lösning skulle ju betyda den definitiva spiken i kistan på hela den svenska principen för statsförvaltningens oväld och självständighet. En grundsten i denna självständighet har ju varit att när en generaldirektör väl

utsetts av regeringen skall denna se till att lagarna följs helt självständigt från påtryckningar av statsråd.

Rikets styre under lagarna garanterades av självständiga ämbetsmän. Det har varit illa att de sedan en del år inte tillsätts på livstid utan att de måste fjäska för regeringen för att bli omförordnade efter sex år. Nu vill Persson inte bara att en verkschef, som Irhammar, kan avsättas av statsrådet på begäran av underlydande

personal utan nu skall han eller hon dessutom avskedas som en vanlig vd i ett börsbolag, men med sämre anställningstrygghet. När statsrådet inte är belåtet avskedas ämbetsverkets gd utan skyddsnet.

Anders Isakssons bok tränger på djupet i principiella frågor om rikets styre och demokratins förutsättningar på ett sätt som är alltför sällsynt numera. Det behövs mycket diskussioner om de grundläggande

principerna. Fler bör engagera sig. Den politiska adeln är en bra början på en sådan fördjupad diskussion. Men det behövs flera aktörer.

Per Heister (pheister@europarl.eu.int) är redaktör för Svensk Tidskrift.

BOKFAKTA

Författare: Anders Isaksson

Titel: Den politiska adeln

Förlag: Wahlström&Widstrand, 2002

DIPLOMATI

Samtidshistoria i porträttformat

Av Nils Andrén

Svenska diplomatprofiler under 1900-talet handlar om aderton bortgångna svenska diplomater, som på olika sätt gjort en anmärkningsvärd, oftast positiv, någon gång omstridd, insats inom diplomatin.

REDAKTÖRERNA säger i sin inledning att boken egentligen kommit att handla om den moderna svenska utrikesförvaltningens tjänstemän som kollektiv. Tolkningen är kanske ett sätt att undvika kritik för bristande oväld i valet mellan många meriterade. Kollektivet är en speciell mix av världslig klokhet och intellektuellt tillvägagångssätt; sällskapslivets medvetna och aktiva användning; och den på handling och resultat inriktade attityden. Vågar man tillägga: När det är som bäst!

En under senare år allt vanligare kategori saknas i urvalet, beskickningschefer som rekryterats utanför diplomatkarriären, främst politiken. Det är möjligt att ingen av dessa anses förtjäna en plats i galleriet. Några namn faller anmälnaren i minnet: Hans W:son Ahlmann, Rolf Edberg, Gunnar Heckscher och Alva Myrdal.

Historikern Torvald Höjer (d. ä.) var en drivande kraft i utrikesförvaltningens modernisering i början av detta sekel. Dessförinnan hann Höjer uppleva det behagliga gamla UD, vars organisation varit i det närmaste oförändrad sedan Oscar I:s dagar. Han var politiskt konservativ men hade, framhåller Gunnar Åselius, en fördomsfri inställning när det gällde det moderna samhällets krav på öppenhet och effektivitet hos statliga verk och myndigheter. Han har kallats första världskrigets grå eminens, var lärjunge till Harald Hjärne och såg sig ibland som en urspårad historiker. Torvald Höjer inpräntade, som chef för den av honom själv initierade pressbyrån, att tidningarna i nationens intresse måste ålägga sig en viss återhållsamhet. Hans grundsyn var realpolitisk; han pläderade för en rent svensk intressepolitik åt alla håll. I Ålandsfrågan ville han göra större utfäst-

ser till Finland för att återfå öarna. Under krigets slutskede var han chef för den politiska och handelspolitiska avdelningen. Han avled 1937 som envoyé i Oslo.

Flertalet porträtterade hade sin mest aktiva diplomattid under mellankrigsåren och andra världskriget. Torvald Höjers efterträdare i Oslo blev envoyén och författaren Christian Günther. Krister Wahlbäck spekulerar: Möjligen hade han varit inställd på att stanna kvar i Oslo till pensioneringen [---] och odla sitt intresse sen ungdomen för norsk litteratur och scenkonst. Knappt två år senare var han dock tillbaka i Stockholm för att hantera svensk utrikespolitiks svåraste år, under andra världskriget. Oftast fick Sverige inskränka sig till den nog så svåra uppgiften att på ett balanserat, och fredsbevarande, sätt reagera inför yttre händelser.

Inför samtidens och eftervärldens kritik har Günther själv formulerat ett svar: Alla med oss jämförliga folk har fört eller försökt föra samma politik som vi. Att Sverige lyckats med vad alla velat, nämligen att undgå kriget, ger ingen anledning till förhåvelse, men inte heller till förbråelse. Krister Wahlbäck sammanfattande omdöme om Günthers insatser är helt tveklöst: Christian Günther har spelat en större roll i svensk utrikespolitik än någon annan av våra diplomater under 1900-talet.